

spetsialnosti) [Social work (admission to specialty)]. Uzhhorod, 25 p. [in Ukrainian]

3. Polishchuk, V.A. (2003). *Profesiina pidhotovka fakhivtsiv sotsialnoi sfery: zarubizhnyi dosvid* [Professional training of specialists in the social sphere: foreign experience]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan Publ., 184 p. [in Ukrainian].

4. Tymenko, V.M. (2005). *Pedahohichni zasady sotsialnoi roboty zi studentskoiu moloddiu u vyshchikh navchalnykh zakladakh SSHA* [Pedagogical foundations of

social work with student youth in higher educational institutions of the USA]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv, 19 p. [in Ukrainian].

5. Chubuk, R. V. (2014). *Problemy profesiinoi pidhotovky maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv u vyshchii shkoli* [Problems of professional training of future social workers in high school]. Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Series: pedagogical sciences. Chernigov: vol. 5, pp. 256–259. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 25.09.2017

УДК 821.161.2.09 (092):27 – 1

Ірина Дмитрів, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та теорії літератури Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

БОГДАН-ІГОР АНТОНІЧ І ВАСИЛЬ СТУС: ДОТИЧНОСТІ ХРИСТІЯНСЬКОГО МИСЛЕННЯ

У статті розглядаються дотичності світоглядів і художньо-образні особливості творів Богдана-Ігоря Антонича і Василя Стуса. На прикладі поетичної спадщини простежується ідейно-тематична спорідненість двох талановитих митців. У дослідженні зроблено спробу проаналізувати художні образи, які є спільними для творчості обох поетів, – Бога, душі, серця, дороги, миру, смерті тощо. Аналіз здійснюється на основі текстуального та компаративного методів, а також за допомогою христологічної інтерпретації.

Ключові слова: Бог, Богдан-Ігор Антонич, Василь Стус, дух, душа, серце, поетика, символ, смерть.
Літ. 8.

Ірина Дмитрів, кандидат филологических наук, доцент кафедры украинской литературы и теории литературы Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

БОГДАН-ИГОРЬ АНТОНЬЧ И ВАСИЛИЙ СТУС: СОПРИКОСНОВЕНИЯ ХРИСТИАНСКОГО МЫШЛЕНИЯ

В статье рассматриваются соприкосновения мировоззрений и художественно-образные особенности произведений Богдана-Игоря Антоньча и Василия Стуса. На примере поэтического наследия прослеживается идейно-тематическое родство двух талантливых писателей. В исследовании предпринята попытка проанализировать художественные образы, которые являются общими для творчества обоих поэтов, – Бога, души, сердца, дороги, мира, смерти и тому подобное. Анализ осуществляется на основе текстуального и сравнительного методов, а также с помощью христологической интерпретации.

Ключевые слова: Бог, Богдан-Игорь Антоньч, Василий Стус, дух, душа, сердце, поэтика, символ, смерть.

Iryna Dmytriv, Ph.D. (Philology),
Associate Professor of the Ukrainian Literature and Literary Theory Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

BOHDAN-IHOR ANTONYCH AND VASYL STUS: COMMON CHRISTIAN THINKING

This article presents the common worldviews, the artistic and vivid peculiarities of the works of Bohdan-Ihor Antonych and Vasyl Stus, in fact there is a spiritual connection between them that we can observe in similar approaches to God, the world, human being, nature, and death. An analysis of the poetry of both poets shows that they put God at the center of human nature, therefore they go to the deeply personal level of knowing God. Vasyl Stus cannot imagine his existence without communication with the Transcendent, his desire for God is conscious, endured, and mature. Bohdan-Ihor Antonych emphasizes God's everywhere presence. In the writing of each of the poets nature is regarded as one of the sources of knowledge of God.

The study attempts to analyze the common artistic images in the writing of poets, – the soul, heart, road, peace, death, etc. Both Bohdan-Ihor Antonych and Vasyl Stus distinguished be concepts the spirit and soul, and

interpreted the heart as a physical, spiritual and mental center. They are convinced that the heart cannot exist by itself in the spiritual dimension; it must be rooted in its Creator – the source of peace, harmony, happiness.

Another subject that allows to build a bridge between the work of B.-I. Antonych and V. Stus, is the death. It is noteworthy that both poets foresee the end of their life and show the life path of man as a road. Antonych's thanatology visions do not have any space-temporal specifics, however, the lyrical character is constantly under the influence of deadly dreams, associations, reflections, and in the writing of Vasyl Stus we can find specific space-temporal predictions. However, both poets perceive death not as a tragedy and fate, but as perfect communion with God.

The analysis is based on the textual and comparative methods, as well as with using christologic interpretation.

Keywords: *God, Bohdan-Ihor Antonych, Vasyl Stus, a spirit, a soul, heart, poetics, a symbol, death.*

Постановка проблеми. Богдан-Ігор Антоніч і Василь Стус посіли чільне місце в історії української літератури. Попри те, що вони жили і творили в різних часових періодах, між ними існує певний світоглядний зв'язок, який простежується у схожих поглядах на Бога, світ, людину, природу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Про те, що твори обох митців – самобутне і надзвичайно вартісне явище в історії нашого письменства, засвідчують численні літературознавчі дослідження, присвячені різним аспектам їхньої творчої діяльності. Питанням Антоничевого релігійного світогляду свої праці присвятили такі дослідники, як М. Ільницький, Яр Славутич, С. Гординський, Я. Рубан, Л. Стефановська, Ю. Андрухович, Г. Токмань та інші. Духовний вимір поезії Василя Стуса досліджували Я. Мельник, Г. Віват, А. Малецька, Г. Ребейдук. Проте в українському літературознавстві немає комплексного дослідження, в якому б одночасно розглядалися особливості християнського мислення і Б.-І. Антонича, і В. Стуса. Саме цим і зумовлена актуальність нашого дослідження.

Мета статті – простежити дотичності християнського світогляду Богдана-Ігоря Антонича і Василя Стуса, проаналізувати духовний вектор поезії обох митців.

Виклад основного матеріалу. Вчитуючись у поезію Богдана-Ігоря Антонича і Василя Стуса, відразу впадає в очі її християнське наповнення. Так, в Антоничевій творчості не лише продовжується традиція української релігійної та релігійно-містичної поезії, а й відбивається трагічна суперечливість світосприймання й світовідображення людини ЧЧ століття. “Велика гармонія” пронизана релігійним містицизмом і бажанням зануритися у таємниці людської екзистенції, віднайти власну дорогу віри. Дослідники творчості Богдана-Ігоря Антонича неодноразово ставили собі питання: яке поняття Бога було в автора? Чи не був він двоєвіром?, а Я. Розумний зазначає, що збірка про “Велику гармонію” насправді свідчить про поетову дисгармонію, про його внутрішній конфлікт, у

якому зіткнувся світ Антонича-традиціоналіста, вихованого в родинному священичому середовищі, зі світом Антонича-життєпоклонника, якого, “самотній” і “нешасливий” диявол, Антоничів спокусник і символ повного людського життя, намагається звести й завести в життєву розкіш, шалену й гарячу [7, 493]. Іван Огієнко, осмислюючи пантеїстичну природу світовідчуття Богдана-Ігоря Антонича, пише: “Тільки зовсім непотрібно вживає Антоніч модного слівця – поганин (...) Та чи ж християнство, особливо первісне, забороняє злитись із природою? Чи ж Христос не кохав палко природу? Чи найкраща його наука не зв'язана з горами, річкою та морем? Чи поет, що створив Псалтиря, не співає пісень природи? Чи Антоніч забув сотні щирих подвижників-християн, що кидали світ цей та йшли на природу? Чому наші давні монастирі були положені в найпоетичніших містах? Тільки з пізнавання величі й краси природи глибоко пізнаємо свого Бога, а для цього зовсім непотрібно ставати аж поганином” [5, 215]. Ірина Бетко наводить свою мотивацію надмірно чутливого ставлення Богдана-Ігоря Антонича до природи: “(...) релігійне виховання сприяло особливо загостреному переживанню глибоко специфічної краси Лемківщини, підсвідомо породжуючи думки про природу рідного краю як про досконале Боже творіння, а також про те, що тут – “в горах, де ближче сонця” – люди якось і до Бога ближче” [2, 175]. Микола Ільницький пояснює феномен Антоничевого світосприйняття за допомогою світоглядної концепції Григорія Сковороди: “Антоніч проповідував філософію пантеїзму в сквородинівському розумінні, де природа мислить, де духовне начало розчинене в самій природі” [3, 141]. Український філософ сприймав природу як одне з джерел Богопізнання, адже кожна мисляча людина, споглядаючи красу всесвіту, з благоговійною вдячністю схиляється перед Тим, Хто його створив.

Для Василя Стуса природа теж слугує одним із засобів Богопізнання. Так, в одному зі своїх віршів він скаже:

Той Бог птахів, і провесни, і хмар,

і молоді зелені шумкої [8, 110].

Аналіз поезії обох митців засвідчує, що вони ставлять Бога у центр людського єства. Василь Стус не мислить свого існування без спілкування із Трансцендентним, його прагнення Бога усвідомлене, виболене, зріле: “Моя душа запрагла неба” [8, 147], “Як мені небеса болять, коли я їх не чую” [8, 202]. Богдан-Ігор Антонич натомість акцентує на Божій всюдиприсутності, зокрема – у серці людини: “Коли шукаєш – Він є, Його вже маєш, бо в тобі – є” [1, 92].

Обидва митці виходять на глибоко особистісний рівень Богопізнання. Ілюстрацією цієї тези слугуватиме поезія Богдана-Ігоря Антонича “Gloria in Excelsis”, у якій подія Христового народження виходить поза часово-просторові межі, тому що Антоничів Бог народжується не у Вифліємі Юдейським, а в серці поета:

Хай грає пісня серед герця,
Бо це найбільша з перемог.
У жолобі мого серця
Сьогодні народився Бог [1, 88].

Василь Стус також згодом скаже: “В мені уже народжується Бог” [8, 88].

Поезія “Gloria in Excelsis” наскрізно пронизана радістю відкуплення, яке вже здійснилося. Про такий стан духовного піднесення Йосиф Рацінгер пише: “Це радість людини, якій у серце входить Боже світло і яка може бачити, що її надія справджується – радість того, хто знайшов і котрого знайдено” [6,95]. Богдан-Ігор Антонич усвідомлює, що ця радість приходить не зовні й не від взірцевого виконання усіх приписів і обрядів, вона походить згори і може перебувати лише у найсокровеннішому місці – серці людини. Євангеліє стверджує, що серце – орган для сприймання божественного слова і дару Духа Святого, в нього вливається божественна любов. І цей догик до Божества реальний тому, що серце людини містить таку ж глибину, як серце Божества. Ось чому релігія використовує символ серця. “Серце значно більш неосяжне, таємниче, ніж душа, свідомість чи дух. Воно втаємничене від чужого споглядання, а доступне для зчитування тільки Господеві” [4, 202].

Отже, образ серця як фізичного, духовного та душевного центру – це ще одна точка дотику творчості Богдана-Ігоря Антонича і Василя Стуса. У Святому Письмі серце займає одне з центральних місць, йому приписується повнота духовного життя. Біблія пов’язує із серцем всі функції свідомості: мислення, рішучість, відчуття, прояв любові, прояв совісті.

Слово “серце” позначає у Біблії, в основному,

сутність людської особистості, зосередженість душі і духа. Серце приймає духовне рішення у ставленні до Бога, обираючи віру в Нього або непослух. Тому заклик любити Бога звернений насамперед до серця, а вже потім – до душі, волі і розуму. Серце змушує людину робити той чи інший вчинок, тому Бог намагається написати свій Закон у людському серці, навіть більше – дати їй нове серце: “Я дам вам нове серце і новий дух вкладу у ваше нутро” (Єз.36,25). У біблійних текстах “серце” означає не одну з властивостей душі, а всю людину, цілісність всіх її властивостей і загального ставлення до інших, до Бога, до світу. Коли у Святому Письмі згадується, що маємо любити Бога “всім серцем своїм”, то це означає “усією душею своєю, всією думкою своєю і всією силою своєю” (Мт. 22,37, Мр. 12,30, Лк. 10,27).

В українській літературі “філософія серця” найповніше репрезентована спадщиною Григорія Сковороди. Оригінальні вияви вона отримала у творчості П. Куліша, Т. Шевченка, М. Костомарова, Лесі Українки, М. Коцюбинського, П. Тичини, а також у доробку визначного українського філософа Памфіла Юркевича.

Кордоцентризм у біблійному розумінні, а також в осмисленні Г. Сковороди і П. Юркевича був надзвичайно близький Б.-І. Антоничу, наприклад, поет часто художньо опрацьовував тему зустрічі людини з Богом. Так, у вірші “Дві дороги” ліричний герой розповідає про те, що він шукав Бога всюди: в низинах, у горах, в багатих палатах і бібліотеках, розпитував про Нього у вітрів та перехожих, та всі зусилля виявилися марними, бо:

[...] розминулись поруч себе дві дороги:
Ти теж шукав мене – у моїм серці [1, 91].

У розумінні Б.-І. Антонича серце є основним органом релігійних відчуттів, у ньому зароджується прагнення Бога як джерела віри.

Про Тебе об’явління ждали крізь віки погани,
Про Тебе нам говорить казка давніх літ тепер ще,

Про Тебе думку носить навіть душолюб поганій,

Про Тебе добрий Боже, мріє кожне людське серце [1, 112].

Поет усвідомлює, що серце людини – незвідана таємниця, цілий світ, захований від людського ока: “Знаю тепер вже, що кожного серце окремий є всесвіт” [1, 77]. У цих рядках вкотре простежується співзвучність Богдана-Ігоря Антонича зі Сковородою, у розумінні якого людина – окремий “мікрокосм”. Своєрідним продовженням цих істин може слугувати поезія Василя Стуса, який також трактував серце як

центр духовного життя людини: “А в серці, насподі, в осерді душі” [8, 183]. Прикметно, що він, як і Б.-І. Антоніч (“Моя душа поплямлена життям і зла, але поглянь на серце” [1, 93]), має глибоке розуміння специфіки душі і серця.

У біблійних текстах поняття душі і серця часто взаємозамінюються, однак з наведених вище рядків розуміємо, що обидва поети трактували серце як вищу субстанцію. Душа більше піддається різноманітним негативним впливам, тоді як серце – сфера божественного володіння. Стан людського серця проектується на цілу людину, тому Б.-І. Антоніч так дбає про те, щоб його серце перебувало у мирі з Богом, наслідком чого є гармонія у найширшому розумінні цього слова. У музиці поняття “гармонія” означає злагоджене звучання звуків. У поетичній творчості Б.-І. Антоніча, зокрема у збірці “Велика гармонія, воно найчастіше є дотичним до символізованого образу серця.

У розумінні поета Бог є найвищою гармонією, камертоном, який налаштує людське серце:

Він – кожній речі мелодію дає,
Він – гармонія, Він – акорд музичний,
Він – камертон, що стріть серце твоє,
Він – Звук Доконаний, Величний [1, 93].

У цитованій вище поезії автор наголошує на необхідності глибокого особистого зв’язку людини із Богом і залежності від Нього, адже у духовному вимірі серце не може існувати само собою, воно мусить бути закорінене у своєму Творці. Це переконання Василь Стус висловлює у рядках: “О Боже, тиші дай! О Боже, тиші!” [9, 144]. Образ тиші туг має те саме наповнення, що “веселіє серця”, “щастя” у Григорія Сковороди або “гармонія” у Богдана-Ігоря Антоніча. Василь Стус ділиться з читачем глибоким особистим досвідом, як досягти стану блаженства:

Стань. І молися, попустивши очі,
допоки не відчужеш благодать [8, 151].

Звичайно, страждання, які випали на долю Василя Стуса, позначилися на конотаціях образу серця у його поетичному вжитку: “(...) у серці п’ятьма, бо виє зав’югою грім-Коліма” [8, 184], “Не утекти з полону, бо оборала серце, облягла рілля жорстока” [8, 190]. І таких прикладів можна навести чимало.

Ще одна тема, яка дозволяє прокласти місток між творчістю Б.-І. Антоніча і В. Стуса, – це тема смерті. Прикметно, що обидва поети заздалегідь передбачали свій кінець земного існування.

Антоничеві танатологічні візії не несуть якоїсь просторово-часової конкретики, однак ліричний герой постійно перебуває під впливом смертоносних снів, асоціацій, роздумів.

Не вмю сказати нікому,
де вона, де вона, де?
Може, за кожним рогом дому
на мене жде [1, 90].

У Василя Стуса, попри певне аморфне відчуття смерті (“Хтось чорний-чорний бродить довкруги – із ніг до голови мене обзирить” [8, 174]), віднаходимо конкретні просторово-часові передбачення: “Усім нам смерть судилася зарання” [8, 78], “Чи ти, чи ні, а помremo на чужині, шукавши отчого порогу” [8, 119], “(...) а смерть свої лаштує мари. О доле-доленько моя!” [8, 157], “(...) це все – прощання понадмірне – з Вітчизною, зі світом, із життям” [8, 195].

Отже, у християнському розумінні смерть – велика тайна, не кінець, а початок повного життя у Бозі, це вхід до раю, двері до якого відчинив Христос своєю смертю і воскресінням. Однак необхідною умовою радісного (або хоча б смиренного) прийняття смерті є чисте серце. На цьому неодноразово наголошували як християнські подвижники, так і поети.

Смерть як гармонійне завершення земного життя – основа світогляду Б.-І. Антоніча. У творчості митця спостерігається така закономірність: чим більшою є віра у Бога, тим менше огортає душу ліричного героя смертельний жах.

Я є спокійний, наче тиша на воді,
я маю досить, досить сили,
щоб не боятись навіть і тоді,
коли загляне в очі лилик [1, 89].

Подібне спостерігаємо і у Стуса: “Як добре те, що смерті не боюсь я” [8, 149]. Отже, для християн смерть – не трагедія і не фатум, адже з воскресінням Христа вона втратила присмак гіркоти, і навіть більше, адже апостол Павло висловлювався про смерть як про велике блаженство: “Для мене бо життя – Христос, а смерть – це надбання” (Флп. 1,21), “хотілося б мені померти, щоб із Христом бути, бо так багато краще” (Флп. 1,23). Тому християнські мученики, аскети, містики прагнули смерті, але не з метою звільнитися від тіла, яке ув’язнює дух, але щоби без перешкод споглядати Бога. Як Богдан-Ігор Антоніч, так і Василь Стус у своїх творах виявили високу християнську свідомість і переконання в тому, що після смерті не впадуть у невідомість, а осягнуть злиття з Богом:

Василь Стус:
Наблизь мене, Боже, і в смерть угорни,
пірну я у тебе, ти – в мене пірни [8, 154];
Богдан-Ігор Антоніч:
Час задзвенить у труну,
пригорне Бог мене

і вислужену струну
косою перетне [1, 97].

Прикметно, що Б.-І. Антонич для означення взаємин з Богом обирає слово “пригорне”, що засвідчує ніжність батьківсько-синівських відносин.

Для християнської традиції властиво зображати життєвий шлях людини за допомогою образу дороги, як-от у Стуса: “Моя дорога догоряє, спрагою жалобиться душа” [8, 63]. Завершення шляху прочанина, досягнення кінцевої мети – це алегорично-символічний образ входження у новий, не знайий досі вимір буття. Подібні мотиви відчитуємо у творі Б.-І. Антонича “De morte, ч. 1”, де смерть “сріблястим ключем” відчиняє перед втомленим паломником двері вічності [1, 87]. Для В. Стуса смерть – це звільнення від жакхить радянської системи:

Як хочеться вмерти!

Зайти непомітно

За грань сподівання,
за обрій нестерпну [8, 204].

Зауважимо, що межу, з-за якої нема вороття, В. Стус називав ще “краєм” (“Іду за край”) або “рубежем” (“Почнися далі, ген за шолом’янем, на рубежі”). Б.-І. Антонич силою свого таланту створив неповторний і надзвичайно місткий образ на позначення потойбіччя – “дім за третьою зорею”.

Висновки. Отже, бачимо, що обидва поети, попри те, що жили і творили в різних умовах, мають чимало точок дотику. Насамперед слід звернути увагу на те, що їхній християнський світогляд втілюється у довершених художніх образах, в оригінальній мистецькій інтерпретації євангельських істин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонич Б. І. Повне зібрання творів / Богдан Ігор Антонич / Передмова Миколи Ільницького; упорядкування і коментарі Данила Ільницького. – Львів: Літопис, 2009. – 968 с.

2. Бетко І. Українська релігійно-філософська поезія. Етапи розвитку / Ірина Бетко. – Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2003. – 240 с.

3. Весни розспіваної князь. Слово про Антонича: Статті, есе, спогади, листи, поезії. – Львів: Каменярь, 1989. – 430 с.

4. Зінченко І. Символ серця та його трактування у біблійному та художньому текстах / Ірина Зінченко, Тарас Зінченко // Біблія і культура: Збірник наукових статей. – Випуск II. – Чернівці: Рута, 2000. – С. 201–203.

5. Огієнко І. Соняшний поет Б.-І. Антонич / Іван Огієнко (Митрополит Іларіон) // Наша

культура: Науково-літературний місячник. – 1936. – Кн. 3 (12). – С. 213–220.

6. Рацінгер Й. Ісус із Назарету. Пролог. Дитячі роки Ісуса / Йосиф Рацінгер (Венедикт XVI) / Переклад із німецької О. Кияк. – Жовква: Місіонер, 2013. – 116 с.

7. Розумний Я. Від символізму до екзистенціалізму: християнські елементи в українській поезії двадцятого століття / Ярослав Розумний // Збірник праць Ювілейного Конгресу у 1000-ліття хрищення Русі-України. – Мюнхен, 1988–1989. – С. 491–513.

8. Стус В. І край мене почує: Поезії / Василь Стус / Упор. А. І. Лазоренко. – Донецьк: Донбас, 1992. – 295 с.

REFERENCES

1. Antonych, B. I. (2009). *Povne zibrannia tvoriv* [Complete works]. Lviv: Litopys Publ., 968 p. [in Ukrainian].

2. Betko, I. (2003). *Ukrainska relihiino-filosofska poeziia. Etagy rozvytku* [Ukrainian religious and philosophical poetry. Stages of development]. Katowice: Silesian University Publ., 240 p. [in Ukrainian].

3. *Vesny rozspivanoi kniaz. Slovo pro Antonycha: Stati, ese, spohady, lysty, poezii* (1989). [Spring split prince. The word about Antonych: Articles, essays, memoirs, letters, poetry]. Lviv: Kameniar Publ., 430 p. [in Ukrainian].

4. Zinchenko, I. & Zinchenko, T. (2000). *Symvol sertsia ta yoho traktuvannia u bibliinom ta khudozhnomu tekstakh* [The heart symbol and its interpretation in biblical and literary texts]. Bible and Culture: A collection of scientific articles. Vol. II. Chernivtsi: Ruta Publ., pp. 201–203. [in Ukrainian].

5. Ohiienko, I. (1936). *Soniashnyi poet B.-I. Antonych* [Sunny poet B.-I. Antonych]. Our Culture: Scientific Literary Monthly. Vol. 3 (12), pp. 213–220. [in Ukrainian].

6. Ratsinger, Y. (2013). *Isus iz Nazaretu. Proloh. Dytiachi roky Isusa* [Jesus of Nazareth. Prologue. Childhood of Jesus]. Zhovkva: Misioner Publ., 116 p. [in Ukrainian].

7. Rozumnyi, Ya. (1988–1989). *Vid symbolizmu do ekzystentsiializmu: khrystyianski elementy v ukrainskii poezii dvadtsiatoho stolittia* [From symbolism to existentialism: Christian elements in the Ukrainian poetry of the twentieth century]. Collection of works of the Jubilee Congress at the 1000th anniversary of the baptism of Rus-Ukraine. Miunkhen, pp. 491–513. [in Ukrainian].

8. Stus, V. (1992). *I kraj mene pochue: Poezii* [And the edge will hear me: Poetry]. Donetsk: Donbas Publ., 295 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.09.2017